

UTVECKLING OCH MILJÖ

Örebroprojektet

Psykologiska Institutionen
Stockholms Universitet

YRKESVÄRDERINGAR I GYMNASIET

En studie av Yrkesvärderingar och Deras Samband
med Vissa Bakgrunds- och Yrkesvalsaspekter
för Elever i Åk 3 i Gymnasiet

Bo Ekehammar Monica Larsson

Delstudie nr 44
Februari 1979

Vetenskaplig ledare: David Magnusson

Projektledare: Anders Dunér

FÖRORD

I denna rapport redovisas resultat från ett delprojekt inom forskningsprogrammet INDIVIDUELL UTVECKLING OCH MILJÖ, vilket är en fortsättning på det s k Örebroprojektet.

Frågor som gäller hur individens egenskaper och psykologiska, sociala och fysiska miljöbetingelser - var för sig och i samspel med varandra - påverkar en individs utveckling och hennes livssituation som vuxen har studerats i ett långsiktigt perspektiv. Utveckling är en fortlöpande process, som har studerats genom att barns och ungdomars utveckling har följts under en längre period.

Forskningsprogrammet har med andra ord en longitudinell utformning. Två årsklasser i Örebro har följts från det år då barnen var tio respektive tretton år gamla. Huvudgruppen, barn födda 1955, och pilotgruppen, barn födda 1952, har deltagit i undersökningarna sedan 1965. De har nu sedan några år lämnat ungdomsskolan. Uppföljningar av huvudgruppen i vuxen ålder planeras ske under de närmaste åren.

Pilotgruppen har följts genom enkätundersökningar även efter skoltiden. Föreliggande rapport, som bygger på information från en sådan, behandlar en fråga av stor betydelse för studie- och yrkesvalsprocessen. Denna betraktas som en viktig del av utvecklingsprocessen och har följts inom forskningsprogrammet genom alla valsituationerna i skolan. Ungdomars yrkesvärderingar har klarlagts under gymnasietiden, och skillnader mellan grupper med olika bakgrund har studerats liksom samband med faktiska studie- och yrkesval som samma ungdomar har gjort.

Rapporten har utarbetats av Bo Ekehammar och Monica Larsson.

Stockholm den 2 februari 1979

Anders Dunér
Projektledare

David Magnusson
Vetenskaplig ledare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	
INTRODUKTION	1
Begrepp och Definitioner	1
Tidigare Forskning	2
Stabilitet och yrkesvärderingar	2
Könsskillnader	3
Skillnader mellan socialgrupper	4
Problem och Syfte	5
METOD	6
Undersökningsgrupp	6
Variabler och Instrument	6
Bakgrundsvariabler	6
Eftergymnasialt val	7
Analysmetoder	8
RESULTAT	8
Deskription av yrkesvärderingarna	8
Medelvärden och spridning	8
Sambandsanalys	9
Komponentanalys	10
Samband mellan Yrkesvärderingar och Bakgrundsvariabler	12
Yrkesvärderingar och kön	12
Yrkesvärderingar och social bakgrund	14
Yrkesvärderingar och studieprestation	16
Yrkesvärderingar och intelligens	18
Samband mellan Yrkesvärderingar och Eftergymnasialt Val	21
Val av studier/arbete	21
Val av yrkesområde	22
Simultan Analys av Samtliga Variabler	24
Yrkesvärderingar och samtliga bakgrundsvariabler	24
Yrkesval, yrkesvärderingar och bakgrundsvariabler	26
SAMMANFATTNING OCH KOMMENTAR	27
Yrkesvärderingarna	27
Yrkesvärderingarna och Bakgrundsfaktorer	28
Yrkesvärderingarna och Studie- och Yrkesval	29
Referenser	30
SUMMARY	

YRKESVÄRDERINGAR I GYMNASIET

En Studie av Yrkesvärderingar och Deras Samband med Vissa
Bakgrunds- och Yrkesvalsaspekter för Elever i Åk 3 i
Gymnasiet ^x

Ekehammar, B. & Larsson, M. Yrkesvärderingar i gymnasiet: En studie av yrkesvärderingar och deras samband med vissa bakgrunds- och yrkesvalsaspekter för elever i åk 3 i gymnasiet. Örebroprojektet, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, delstudie 44, 1979. - Sista terminen i åk 3 i gymnasiet ombads 345 elever i Örebro (Örebroprojektets pilotgrupp) att bl a ange vilken vikt de lade vid olika yrkesaspekter, här kallat yrkesvärderingar. Undersökningens syfte var att (a) beskriva yrkesvärderingarna i sig (Vilka aspekter anser ungdomarna är viktigare än andra? Hur ser sambandet ut mellan olika värderingar? etc), (b) undersöka om det finns samband mellan yrkesvärderingar och vissa bakgrundsvariabler (kön, socialklass, begåvning), och (c) undersöka om det finns samband mellan yrkesvärderingar och vissa yrkesvalsaspekter (val av studier/arbete, val av yrkesområde). Ungdomarna i sin helhet rangordnade yrkesvärderingarna enligt följande; "Intressanta arbetsuppgifter", "Bra arbetsmiljö", "Trygghet i anställningen", "Ha kontakt med människor", "Få ta ansvar", "Hög inkomst", "Ha mycket att säga till om". Sambandet mellan de olika yrkesvärdena var genomgående låga och i ett fall negativa; de som lade hög vikt vid att ha kontakt med människor lade låg vikt vid hög inkomst, och vice versa. En dimensionsanalys kunde inte belägga en klar "intrinsic" och "extrinsic" faktor, som i vissa tidigare undersökningar. Könsskillnader förelåg i flera aspekter. Flickorna fäste större vikt vid "Ha kontakt med människor", "Bra arbetsmiljö" och "Intressanta arbetsuppgifter" medan pojkarna fäste mer vikt vid de mer statusbetonade värdena "Hög inkomst" och "Ha mycket att säga till om", helt i linje med tidigare internationell forskning. Beträffande social bakgrund förelåg ett samband med "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". Elever med föräldrar med låg utbildningsnivå värderade dessa aspekter mindre än övriga grupper. Interaktion mellan kön och social bakgrund förelåg också här. Moderns sociala bakgrund, snarare än faderns, visade i regel det högsta sambandet med barnets yrkesvärden. Avseende begåvningsaspekter förelåg det enda klara sambandet med "Intressanta arbetsuppgifter". Elever som ämnade fortsätta studera efter gymnasiet värderade mer "Intressanta arbetsuppgifter", "Få ta ansvar" och "Ha mycket att säga till om" än de som ämnade arbeta. Vissa väntade samband med val av typ av arbetsområde förelåg också.

Nyckelord: Yrkesvärderingar, studie- och yrkesval, könsskillnader, socialgruppskillnader, gymnasium

---

^x Undersökningen har finansierats av Universitets- och Högskoleämbetet (UHÄ) genom anslag till projektet "Den högre utbildningens roll i individens utveckling". Vetenskaplig ledare för projektet är Professor David Magnusson och projektledare har varit Docent Bo Ekehammar. Studien är i delar baserad på Monica Larssons PEG-uppsats (se Larsson, 1976) med Bo Ekehammar som handledare.

INTRODUKTION

B e g r e p p o c h D e f i n i t i o n e r

Det innebär vissa problem att definiera begreppet yrkesvärderingar ("work values", "work needs") och distinktionen mellan generella värderingar är inte fullständig (Fretz, 1972). Som exempel på definitioner kan följande nämnas. Dunér (1972) definierar yrkesvärderingar som de förhållanden i ett yrkesarbete som bedöms väsentliga för valet. Zytowski (1970, s. 176) definierar yrkesvärderingar "... as a set of concepts which mediate between the persons' affectiv orientation and classes of external objects offering similar satisfactions". Paine, Deutsch & Smith (1967, s. 320) definierar yrkesvärdering "... as the perception an individual has of the factors associated with a job which satisfies his needs and helps him reach his goals". Gonyea (1963) definierade yrkesvärderingar som behov ("needs").

Inom området yrkesvärderingar har några studerat sambandet mellan yrkesvärderingar och intressen som mätts med frågeformulär (Ivey, 1963; Kinnane och Suziedelis, 1962; Stanley & Waldrop, 1952). I allmänhet har man erhållit blygsamma korrelationer vilket innebär att yrkesvärderingar bidrar med något som intressen inte ger (Hurt & Holen, 1976). Enligt Zytowski (1970) är intressen användbara för att förutsäga vilket yrke en individ kommer att välja men inte för att förutsäga hur han kommer att trivas i yrket.

Yrkesvärderingsbegreppet kan användas på ett flertal olika sätt. Om man t ex känner individens yrkesintresse och att ett yrke av någon anledning är omöjligt att uppnå för en individ, kan man genom att känna hans yrkesvärderingar hjälpa honom att välja ett annat yrke som också tillfredsställer hans behov. Med hjälp av yrkesvärderingen kan man också t ex kategorisera antalet yrken i huvudgrupper med avseende på de yrkesvärderingar varje grupp tillfredsställer. Genom att klargöra sina yrkesvärderingar kan individen tänkas bli uppmärksam på yrken som han tidigare inte varit medveten om.

Forskare som Rosenberg och Roe har intresserat sig för hur yrkesvärderingen uppkommer. Rosenberg (1957) ansåg att värderingar härrör från behov, med vilket han förmodligen menar bristtillstånd, eller är resultat av socialiseringsprocessen. Roe's (1956) formuleringar hänför sig speciellt till behov vilka hon anser bestämmer intressen, attityder och andra personlighetsattribut. Hon anser att överlevnadsbehoven är de starkaste och, om de blivit föga förstärkta under barndomen, kommer dessa att förhindra att behov av högre dignitet uppkommer eller att behov av högre dignitet som inte får någon förstärkning kommer att utsläckas. De behov som fördröjs men som småningom blir förstärkta är de som kvarstår som omedvetna motivatorer. Schwarzweller (1960) ansåg att yrkesvärderingarna lärs in i socialiseringsprocessen och att de främst bestäms av socio-kulturella faktorer.

Det finns stor variation i antal, namn och uppdelning av de använda yrkesvärderingarna. Fullkomlig överensstämmelse mellan olika forskare råder alltså inte om hur yrkesvärderingarna skall kategoriseras. Zytowski (1970) gjorde en sammanställning av de olika faktorer som kommit fram i faktoranalyser på området och fann viss överensstämmelse mellan 12 till 15 värdekategorier. Maslow's (1943) behovshierarkier har t ex använts för kategorisering inom yrkesvärderingsområdet medan Ginzberg et al.'s uppdelning av yrkesvärden i "intrinsic" och "extrinsic" kanske är den mest använda kategoriseringen.

T i d i g a r e F o r s k n i n g

Den forskning som bedrivits om yrkesvärderingar har varit relativt omfattande och främst utförd i USA. De utförda empiriska undersökningarna har företrädesvis gjorts inom tre huvudområden, nämligen (a) stabiliteten i yrkesvärderingar över tid, (b) könsskillnader i yrkesvärderingar och (c) skillnader mellan socialgrupper avseende yrkesvärderingar. En kort översikt av några av resultaten inom dessa områden ges nedan som bakgrund till den aktuella studien.

Stabilitet i yrkesvärderingar

Gribbons & Lohnes (1965) jämförde pojkar och flickor vid tre tillfällen i åk 8, 10 och 12 och fann att tillräcklig stabilitet rådde i elevernas yrkesvärderingar för att berättiga till yrkesvägledning. Beträffande könsskillnader tog likheter och olikheter ut varandra mellan könen med undantag av att det fanns en större tendens hos flickor att vara intresserade av människor ("people-oriented") och hos pojkar att vara intresserade av att göra karriär ("career-oriented").

Ändrar sig yrkesvärderingarna mellan åk 9 och 12? Kapes & Strickler (1975) gjorde på högstadiet en longitudinell undersökning för att undersöka vilka förändringar som äger rum mellan de båda klasserna. Hypotesen var att elevernas yrkesvärderingar skulle förändras till följd av yrkesmognad. Resultaten visade att fem av de sju värdena förändrades under treårsperioden och att åtminstone något av denna förändring tycktes kunna relateras till elevernas undervisning. Andra intressanta resultat var att (a) yrkesvärderingen Inkomst åtnjöt den största ökningen, (b) intensiteten i yrkesvärderingarna ändrades så att starka värderingar blev allt starkare och svaga värderingar allt svagare, (c) undervisning inom "home economics" gav praktiskt taget ingen ändring i yrkesvärderingarna medan all annan undervisning gav förändringar beträffande åtminstone tre värden.

Skiljer sig en årskull elever på högstadiet från en tidigare jämförbar grupp elever på högstadiet i sina yrkesvärderingar under en 12-årsperiod? Anderson & Bosworth (1971) jämförde yrkesvärderingar hos en grupp elever på högstadiet av år 1958 med en motsvarande grupp av år 1970. Genomgående var rangordningen av yrkesvärderingarna likartad med undantag av skillnader i Inkomst och Trygghet. Studenterna av år 1958 värderade Trygghet mer och de av år 1970 värderade Inkomst mer. Båda grupperna rangordnade Intressant arbete som nr 1. Ekonomiska och sociala förändringar hade således inte resulterat i någon större förändring av rangordningen i yrkesvärderingarna.

Könsskillnader

Tidigare undersökningar, bl a av Jurgensen (1947) visade att det fanns utpräglade könsskillnader i yrkesvärderingar. Jurgensen fann att män fäste större vikt vid trygghet, sociala förmåner och karriär, medan kvinnor ansåg typ av arbete, arbetskamraterna, arbetstiden och arbetsvillkoren viktigast. Av dessa resultat drog Jurgensen slutsatsen att "den typiska kvinnan" under 1940-talet var intresserad av att arbeta en kort tid och jämfört med män fäste större vikt vid de omedelbara arbetsbetingelserna och inte var allvarligt intresserad att göra upp långsiktiga yrkesplaner.

På samma sätt drog Singer och Steffle (1954) slutsatsen att det under tidigt 50-tal fanns bestämda könsskillnader hos ungdomar beträffande yrkesvärden. De manliga eleverna på högstadiet föredrog arbeten som erbjöd oberoende, mycket att säga till om och hög inkomst. Kvinnorna föredrog intressanta arbeten och arbeten i vilka de kunde vara till hjälp för andra. Forskarna drog slutsatsen "... the variation in job preference is compatible with our present more general cultural definition of maleness and femaleness" (Singer & Steffle, 1954, s. 484) och ansluter sig till den populära uppfattningen om män som dominanta och kvinnor som beroende.

Hardin, Reif och Heinemann (1951) fann att kvinnor fäster större vikt vid sociala faktorer i arbetet än vad män gör.

Dipboye och Anderson (1959) rangordnade yrkesvärderingar hos elever på högstadiet. Det mest slående var likheterna i rangordningen av yrkesvärderingar hos pojkar och flickor. Både pojkar och flickor rangordnade Intressant arbete som etta. Den näst högsta rangordningen fick Trygghet. Både pojkar och flickor gav låg rangordning för Oberoende, som väntat flickorna ännu lägre än pojkarna. När man gjorde en uppdelning av medelvärdena i de olika grupperna fann man att flickor tenderade att rangordna Prestige, Intressant arbete, Arbetsmiljö, Kontakt med människor högre än pojkar. Pojkar gav högre rangordning för Inkomst, Möjlighet till karriär ("advancement") och Oberoende. Man fick också ganska små skillnader mellan elever från åk 9 och åk 12, vilket indikerar att yrkesvärdena är stabila redan i slutet av åk 9 och att små förändringar äger rum under högstadiet.

Wagman (1965) drog av sina undersökningsresultat den slutsatsen att kvinnor önskade ett arbete där de kunde vara till hjälp för andra. Harrod & Griswold (1966) fann att flickor var "people-oriented", dvs tyckte om att möta människor och hjälpa dem medan pojkar var karriär- ("career"), yttre ("extrinsic") eller belönings- ("reward") orienterade, eftersom de satte Inkomst, Trygghet och Prestige högst.

Singer (1974) gjorde en undersökning för att utforska om tidigare påvisade könsrollsmönster gäller i en tid av ökad känslighet för kvinnors behov och önskemål. Undersökningen visade stark manlig preferens för Inkomst och Trygghet och kvinnlig preferens för Befordran ("advancement") och Uppskattning för utfört arbete ("recognition for the work they do"), men det förelåg inget som tydde på bevis för de tidigare funna könsrollsmönstren. Kvinnor var ej heller intresserade av socialt ansvar mer än män i denna undersökning.

Blum (1975) jämförde män och kvinnor i yrkesvärderingen Trygghet men fann inte någon signifikant skillnad mellan män och kvinnor i denna yrkesvärdering. Om man däremot gjorde jämförelser mellan subsamples av olika yrkesgrupper framkom att kvinnor i affärslivet ("business") lade större vikt vid Trygghet än män, men att kvinnor inom undervisning fäste lägre vikt vid Trygghet än män. Blum drog slutsatsen att om nuvarande trend består kommer skillnaderna inom könen att bli större än skillnaderna mellan könen.

Cherry (1975) gjorde en undersökning för att utröna yrkesvärderingarnas samband med kön, socialgrupp och anställning vid 26 års ålder. Det fanns inga belägg för att kvinnor hade andra yrkesvärderingar i college än män som vid 26 års ålder gjorde ett liknande arbete.

Skillnader mellan socialgrupper

Centers (1948) fann i sin nu klassiska undersökning signifikanta skillnader i yrkesvärderingar bland personer från olika sociala strata. De högre grupperna underströk tillfälle till Självförverkligande ("self-expression") och Ledarskap, de lägre socialgrupperna betonade Trygghet och önskan om Oberoende.

Porter (1954) fann att den prestig nivå som faderns yrke hade var relaterad till yrkesplanering och preferens hos pojkar på högstadiet.

MacArthur (1955) fann signifikanta skillnader i attityd till arbete mellan collegestudenter från över- och medelklass.

Wilson (1959) fann signifikanta skillnader mellan elever som gått i allmänna skolor respektive privatskolor. Dessutom tenderade dessa värderingar att stabilisera sig i adolescensen. -----

Kelsall et al (1972) fann i sin undersökning av studenter som tog examen 1960 att de män vars fäder var arbetare aspirerade mindre ofta på hög yrkesstatus än män som kom från medelklasshem.

Morton-Williams et al (1960) antog att då det finns överskott på akademisk arbetskraft kan man antaga att ett disproportionerligt stort antal akademiker som accepterar lägre kvalificerat arbete kommer att vara män från arbetarklassen eller kvinnor som visade sig ha lägre ambitionsnivå än män.

Många forskare, bl a Centers & Bugental (1966), har använt uppdelningen av yrkesvärderingar i "intrinsic" och "extrinsic" i studier av sociala klasskillnader. Med "intrinsic value" menas värdeaspekter som härrör från själva arbetet och med "extrinsic" yrkesvärden som härrör från yttre förhållanden t ex inkomst, bra arbetskamrater, trygghet. Centers och Bugental studerade "intrinsic" och "extrinsic" yrkesvärderingar som funktion av yrkesnivå. Högre yrkesnivåer värderade mer "intrinsic values", dvs självförverkligande och intresse för själva arbetet.

Kinnane & Pable (1962) fann ett positivt samband mellan collegestudier och yrkesvärderingar av "intrinsic" karaktär. Lägre yrkesnivåer värderade "extrinsic value" mer. Man fann ingen könsskillnad i allmänhet med undantag av att kvinnor fäste större vikt vid tillfälle att använda sin förmåga.

Kanske kan man i denna undersökning tolka resultatet som uttryck för Maslow's behovshierarkier, att ett lägre behov måste vara uppfyllt för att det "högsta" behovet, självförverkligande, skall uppstå.

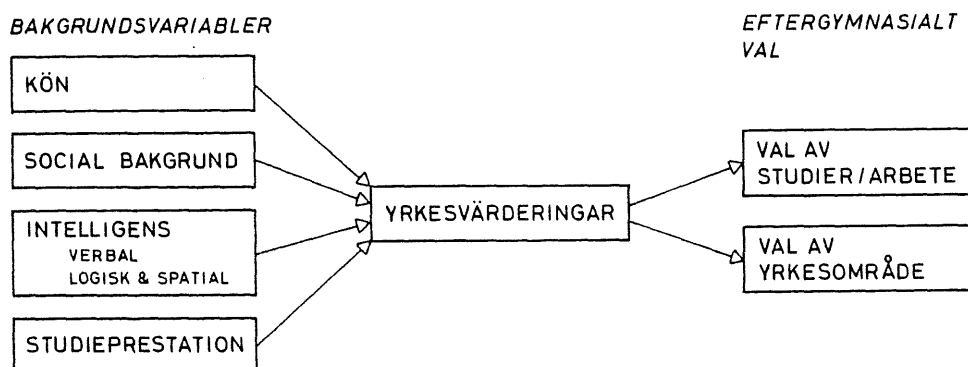
En av de kanske mest övertygande beläggen för skillnader i yrkesvärderingar mellan sociala klasser, åtminstone i USA, är undersökningen av Kohn & Schooler (1969) på ca 3000 representativa amerikanska män. Genom faktoranalys av flera enskilda yrkesvärden fick man klart belägg för en "intrinsic" och en "extrinsic" faktor. Såväl dessa faktorpoäng som de enskilda värdena relaterades sedan till männens sociala position och resultaten visade klara, monotona samband i linje med tidigare nämnd forskning:

"Essentially, men of higher class position judge jobs more by intrinsic qualities; men of lower class position, more by extrinsic characteristics. That is, the higher the men's social class, the more importance they attach to how interesting the work is, the amount of freedom you have, the chance to help people, and the chance to use your abilities. The lower their class position, the more importance they attach to pay, fringe benefits, the supervisor, co-workers, the hours of work, how tiring the work is, job security, and not being under too much pressure". (Kohn & Schooler, 1969).

P r o b l e m o c h S y f t e

Undersökningens allmänna syfte var att studera olika aspekter av yrkesvärderingar i gymnasiets sista årsklass, då valet mellan att börja arbeta eller fortsätta studera är aktuellt. I detta sammanhang kan yrkesvärderingarna betraktas som inskjutna (intervening) variabler mellan å ena sidan vissa individuella bakgrundsegenskaper (kön, social bakgrund, intelligens, studieprestation) och å andra sidan individens val efter gymnasiet (studiearbete, yrkesområde). Detta åskådliggöres i Fig. 1.

Figur 1. Översikt av de tre typerna av variabler med yrkesvärderingar betraktade som inskjutna variabler mellan bakgrundsfaktorerna och det eftergymnasiala valet.

Ett liknande synsätt användes av Ekehammar (1978a, 1978b) men med "psykologisk kostnad-intäkt" som inskjuten variabel.

Mot bakgrund av modellen i Fig. 1 kan det allmänna syftet sägas innefatta tre typer av problem:

Problemområde 1: Att beskriva olika yrkesvärderingar i sig. Vilka yrkesaspekter anser ungdomar är viktigare än andra? Hur ser sambandet ut mellan olika yrkesvärderingar?

Problemområde 2: Finns det något samband mellan yrkesvärderingar och vissa individuella bakgrundsvariabler (kön, socialklass, intelligens, studieprestation)? Vissa av dessa frågor har studerats i de undersökningar som refererades i introduktionen och resultaten här kommer att diskuteras i relation till dessa.

Problemområde 3: Finns det något samband mellan yrkesvärderingar och vissa yrkesvalsaspekter (val av studier vs arbete, val av yrkesområde)?

METOD

U n d e r s ö k n i n g s g r u p p

Undersökningspopulationen utgjordes av de elever som var inskrivna i gymnasiet årskurs 3 vt 1971 i Örebro (Örebroprojektets pilotgrupp). Undersökningsgruppen bestod av 213 pojkar och 132 flickor, sammanlagt 345 elever, med en medelålder av ca 19 år. (För bortfallsanalys, se Elg, 1972, s. 32)

V a r i a b l e r o c h i n s t r u m e n t

Bakgrundsvariabler

K ö n. Personernas kön framgick av uppgifter i Elevenkäten. Vid den statistiska bearbetningen kodades eleverna enligt: 1 = pojke, 2 = flicka.

S o c i a l b a k g r u n d. Social bakgrund definierades som föräldrarnas utbildningsnivå, enligt en klassificering som utarbetats inom Örebroprojektet (se Magnusson, Dunér & Zetterblom, 1975). Familjens position bestämdes av den förälder som hade den högsta utbildningen. Med utgångspunkt från föräldrarnas uppgifter indelades variabeln i sju kategorier: (1) Akademisk utbildning, (2) Kortare postgymnasial utbildning, (3) Gymnasial utbildning, (4) Fackskoleutbildning, (5) Realexamen, 9 g eller motsvarande, (6) Yrkesskoleutbildning eller motsvarande hantverksutbildning, (7) Ej yrkesutbildning.

Vid vissa av analyserna studerades faderns och moderns utbildningsnivå var för sig speciellt med tanke på betydelsen av moderns bakgrund, snarare än faderns, vilket belagts i olika sammanhang (se t ex Ekehammar, 1977; Sidanius & Ekehammar, 1979).

Vid jämförelse med den socialgruppsindelning som vanligen använts inom sociologisk forskning svarar utbildningsnivåerna (1) och (2) mot socialgrupp I, utbildningsnivåerna (3) - (5) mot socialgrupp II, och utbildningsgrupperna (6) och (7) mot socialgrupp III. Denna uppdelning användes också i vissa av analyserna här.

I n t e l l e k t u e l l p r e s t a t i o n s f ö r m å g a. Ravens matriser är ett icke-verbalt test som mäter Logisk-induktiv och Spatial förmåga. Ravens matriser finns i två delar, set I och set II. Set II, "Advanced Progressive Matrices", är den svåraste och eftersom den diskriminerar även ovanför den 95:e percentilen användbar i en gymnasistgrupp. Vid undersökningen användes följaktligen Ravens matriser-set II. (För utförligare information angående testet, se Elg, 1972, s. 4). Vid vissa av de statistiska bearbetningarna trikotomiserades elevernas resultat på Raven II så att grupp 1 innefattade den sämsta kvartilen, grupp 2 de 50 % av eleverna som hörde till mittengruppen och grupp 3 den kvartil elever som hade bästa resultat på Raven II.

Wit III - Motsatser ingår som ett deltest i ett större batteri, Westrins intelligenstest II (Westrin, 1969). Testet mäter Verbal förståelse. (För utförligare information angående testet, se Elg, 1972, s. 42). Vid vissa av de statistiska bearbetningarna trikotomiserades elevernas resultat på Wit III så att grupp 1 representerade de 25 % elever med sämsta resultat på Wit III, grupp 2 de 50 % av eleverna som hörde till medelgruppen och grupp 3 de 25 % elever med bästa resultat på Wit III.

S t u d i e p r e s t a t i o n. Uppgifter hade insamlats om elevernas betyg för vårterminen i åk 3 i gymnasiet. Ett ovägt medelvärde av alla erhållna betyg användes som mått på studieprestation. Vid vissa av de statistiska bearbetningarna trikotomiserades elevernas medelbetyg så att grupp 1 representerade 25 % av eleverna med sämsta betyg, grupp 2 de 50 % av eleverna med medelresultat och grupp 3 de 25 % av eleverna med bästa betyg.

Eftergymnasialt val

V a l a v s t u d i e r / a r b e t e. Uppgifter om eftergymnasialt val (vidare studier vs börja arbeta) insamlades från Elevenkäten, Fråga 21. Elevernas eftergymnasiala val dikotomiserades vid den statistiska bearbetningen enligt: 1 = arbete, 2 = studier.

V a l a v y r k e s o m r å d e. Uppgifterna erhöles från Elevenkäten, Fråga 22, och svaren indelades ursprungligen i 9 kategorier (se Elg, 1972, s. 39):

1. Teknik, Naturvetenskap, Industri, Hantverk
2. Natur, Miljö, Jord, Djur, Skog, Biologi
3. Medicin, Hälsovård, Sjukvård
4. Socialvård, Psykologi
5. Information, Dokumentation, Kultur, Konst
6. Administration, Ekonomi, Handel, Kontor
7. Undervisning, Fritid, Ungdom
8. Service, Kontakt, Kommunikation
9. Ej uppgivit yrke

För denna studie gjordes en ytterligare sammanslagning i syfte att nedbringa antalet kategorier. Således användes här endast 5 kategorier genom att sammanföra kategorierna 1 och 2, 3 och 4, respektive 5 och 8 ovan. De slutliga använda yrkesområdena benämndes:

- A. Teknik (1 + 2)
- B. Vård (3 + 4)
- C. Kultur, Information, Dokumentation (KID (5 + 8)
- D. Administration, Ekonomi (6)
- E. Utbildning (7)

Y r k e s v ä r d e r i n g a r. Elevernas yrkesvärderingar framgick av svaren på Fråga 36 i Gymnasieenkäten (se Elg, 1972). Följande yrkesvärderingar bedömdes med avseende på hur viktiga de var för individen:

1. Bra arbetsmiljö
2. Hög inkomst
3. Intressanta arbetsuppgifter
4. Ha kontakt med människor
5. Ha mycket att säga till om
6. Få ta ansvar
7. Trygghet i anställningen

Skalan var 4-gradig där 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = mindre viktigt, 1 = helt oväsentligt. (Denna kodning, d v s ju större vikt desto högre siffra, användes här men däremot inte av Elg (1972) och i ursprungskodningen).

Analysmetoder

Beskrivande analyser med medelvärden och standardavvikelser för samtliga yrkesvärderingar beräknades. Sambandet mellan värderingarna uppskattades med produktmomentkoefficienter och korrelationsmatrisen analyserades i sin tur med komponentanalys (principal components analysis) med egenvärde = 1 som kriterium för val av antalet faktorer. Statistisk prövning av relationen mellan yrkesvärderingarna och de oberoende variablerna (bakgrundsvariabler och yrkesvalsvariabler) gjordes med envägs variansanalys eller korrelationsanalys då variablerna kunde betraktas som intervalldata. Som statistisk metod för de fall av parvisa jämförelser som gjordes användes t-test med punktbiserial korrelation som mått på sambandets storlek. I en slutlig översiktsanalys användes multipel regression för att studera sambandet mellan (a) respektive yrkesvärdering och samtliga bakgrundsvariabler simultant och (b) yrkesvalet och samtliga bakgrunds- och yrkesvärdevariabler. Könen behandlades separat i samtliga studier med hänsyn till tidigare belagda könsskillnader inom dessa områden (se t ex Dunér, 1972).

RESULTAT

D e s k r i p t i o n a v Y r k e s v ä r d e r i n g a r n a

Medelvärden och spridning

I Tabell 1 redovisas medelvärden, standardavvikelser och rangordning för den vikt som tillmättes respektive yrkesvärde. Följande rangordning erhöles: 1 - Intressanta arbetsuppgifter, 2 - Bra arbetsmiljö, 3 - Trygghet i anställningen, 4 - Ha kontakt med människor, 5 - Få ta ansvar, 6 - Hög inkomst, 7 - Ha mycket att säga till om.

Tabell 1. Deskription av yrkesvärderingar för totalgruppen
(1 = helt oväsentligt; 4 = mycket viktigt)

Yrkesvärdering	M	SD	N	Rang
1. Bra arbetsmiljö	3.79	.42	342	2
2. Hög inkomst	2.68	.62	342	6
3. Intressanta arbetsuppgifter	3.86	.35	343	1
4. Ha kontakt med människor	3.23	.77	342	4
5. Ha mycket att säga till om	2.14	.62	340	7
6. Få ta ansvar	2.81	.73	341	5
7. Trygghet i anställningen	3.67	.54	343	3

Sambandsanalys

Det lineära sambandet mellan samtliga par av yrkesvärden beräknades som produktmomentkorrelationskoefficienter. Resultaten för totalgruppen visas i Tabell 2 och för könen separat i Tabell 3.

Tabell 2. Korrelationer mellan yrkesvärderingar för totalgruppen

Yrkesvärdering	1	2	3	4	5	6	7
1. Bra arbetsmiljö		-.03	.25 ^{xx}	.14 ^{xx}	-.05	.15 ^{xx}	.21 ^{xx}
2. Hög inkomst			-.07	-.19 ^{xx}	.26 ^{xx}	.06	.07
3. Intressanta arbetsuppgifter				.20 ^{xx}	.07	.21 ^{xx}	.10
4. Ha kontakt med människor					.06	.34 ^{xx}	.10
5. Ha mycket att säga till om						.41 ^{xx}	.01
6. Få ta ansvar							.08
7. Trygghet i anställningen							

N = 340 - 343; ^x p < .05; ^{xx} p < .01

Tabell 3. Korrelationer mellan yrkesvärderingar för pojkar (över diagonalen) och för flickor (under diagonalen)

Yrkesvärdering	1	2	3	4	5	6	7
1. Bra arbetsmiljö		-.03	.22 ^{xx}	.09	-.02	.13 ^x	.20 ^{xx}
2. Hög inkomst	.06		-.03	-.13 ^x	.27 ^{xx}	.05	.05
3. Intressanta arbetsuppgifter	.30 ^{xx}	-.09		.13 ^x	.12 ^x	.21 ^{xx}	.08
4. Ha kontakt med människor	.15 ^{xx}	-.15 ^{xx}	.23 ^{xx}		.18 ^{xx}	.34 ^{xx}	.07
5. Ha mycket att säga till om	-.05	.17 ^{xx}	.01	-.02		.48 ^{xx}	.02
6. Få ta ansvar	.16 ^{xx}	.14 ^{xx}	.16 ^{xx}	.32 ^{xx}	.33 ^{xx}		.08
7. Trygghet i anställningen	.21 ^{xx}	.17 ^{xx}	.12 ^x	.10	.03	.06	

Pojkar N = 208 - 212; Flickor N = 131 - 132; ^x p < .05; ^{xx} p < .01

Inspektion av tabellerna visar att det högsta positiva sambandet föreligger mellan "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". Detta gäller för båda könen. Endast ett negativt signifikant samband finns, också för båda könen, nämligen mellan "Hög inkomst" och "Ha kontakt med människor". Detta innebär således att de som värderar inkomst högt tenderar att värdera människokontakt lågt, och vice versa. Sambanden mellan värderingarna är genomgående låga fast i många fall statistiskt signifikanta. I stort är överensstämmelsen mellan könen hög, fast vissa skillnader framträder. Bl a verkar hög inkomst för flickor vara kopplad till ansvars- och trygghetsaspekter, vilket det ej är för pojkar.

Komponentanalys

De korrelationsmatriser som redovisats ovan analyserades vidare med komponentanalys (principal components analysis) för att se om antalet yrkesvärderingar kunde nedbringas till ett mindre antal komponenter. Resultaten redovisas i Tabellerna 4 (totalgruppen), 5 (pojkar) och 6 (flickor). Resultaten är delvis svårtolkade och kan inte ge belägg för en uppdelning i "intrinsic" och "extrinsic" värden. Eftersom komponenterna för pojkar och flickor är så olika kan resultatet för totalgruppen tolkas med försiktighet. För pojkar (Tabell 5) ser man att yrkesvärdena "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar", d v s makt- eller statusaspekter, är högt laddade i samma faktor (Faktor 1) som "Ha kontakt med människor". För flickor däremot är "Ha kontakt med människor" laddad i samma faktor (Faktor 1) som "Intressanta arbetsuppgifter" och står i motsats till "Hög inkomst" som har en negativ laddning i denna faktor. Det verkar således som kontakten med människor har olika innebörd för pojkar och flickor. Vidare är "hög inkomst" för flickor främst kopplad till trygghetsaspekter i arbetet (Bra arbetsmiljö, Trygghet i anställningen) i Faktor 3, medan detta för pojkar är kopplat till att ha mycket att säga till om och står i motsats till personkontakt (se Faktor 3).

Tabell 4. Komponentanalys av yrkesvärderingar för totalgruppen.

Yrkesvärdering	Faktor			$\underline{h^2}$
	1	2	3	
1. Bra arbetsmiljö	-.03	<u>.74</u>	.17	.58
2. Hög inkomst	.39	.13	<u>-.74</u>	.72
3. Intressanta arbetsuppgifter	.18	<u>.47</u>	.39	.40
4. Ha kontakt med människor	.31	.15	<u>.70</u>	.61
5. Ha mycket att säga till om	<u>.83</u>	-.08	-.17	.73
6. Få ta ansvar	<u>.77</u>	.14	.31	.72
7. Trygghet i anställningen	.01	<u>.74</u>	-.18	.58

Tabell 5. Komponentanalys av yrkesvärderingar för pojkar

Yrkesvärdering	Faktor			$\underline{h^2}$
	1	2	3	
1. Bra arbetsmiljö	.03	<u>.77</u>	-.10	.60
2. Hög inkomst	.05	.02	<u>.88</u>	.78
3. Intressanta arbetsuppgifter	.32	<u>.50</u>	-.13	.37
4. Ha kontakt med människor	<u>.65</u>	.07	<u>-.41</u>	.59
5. Ha mycket att säga till om	<u>.73</u>	-.06	<u>.46</u>	.74
6. Få ta ansvar	<u>.82</u>	.13	.07	.69
7. Trygghet i anställningen	-.05	<u>.69</u>	.18	.51

Tabell 6. Komponentanalys av yrkesvärderingar för flickor.

Yrkesvärdering	Faktor			h^2
	1	2	3	
1. Bra arbetsmiljö	.39	-.07	<u>.65</u>	.58
2. Hög inkomst	<u>-.50</u>	<u>.43</u>	<u>.50</u>	.68
3. Intressanta arbetsuppgifter	<u>.63</u>	-.02	.32	.50
4. Ha kontakt med människor	<u>.75</u>	.17	-.02	.59
5. Ha mycket att säga till om	-.09	<u>.81</u>	-.06	.66
6. Få ta ansvar	<u>.41</u>	<u>.75</u>	.07	.73
7. Trygghet i anställningen	.00	.02	<u>.76</u>	.57

Det ter sig svårt att benämna faktorerna i detta fall och slutsatserna är främst att pojkar och flickor delvis har olika faktorstruktur och att en enkel uppdelning i en "intrinsic" och en "extrinsic" faktor ej kunde beläggas som i en del tidigare studier (se introduktionen).

S a m b a n d m e l l a n Y r k e s v ä r d e r i n g a r o c h
B a k g r u n d s v a r i a b l e r

Yrkesvärderingar och kön

Medelvärde och spridning av yrkesvärdena uppdelat på kön ges i Tabell 7 där en signifikansprövning av medelvärdena redovisas som t-värden och

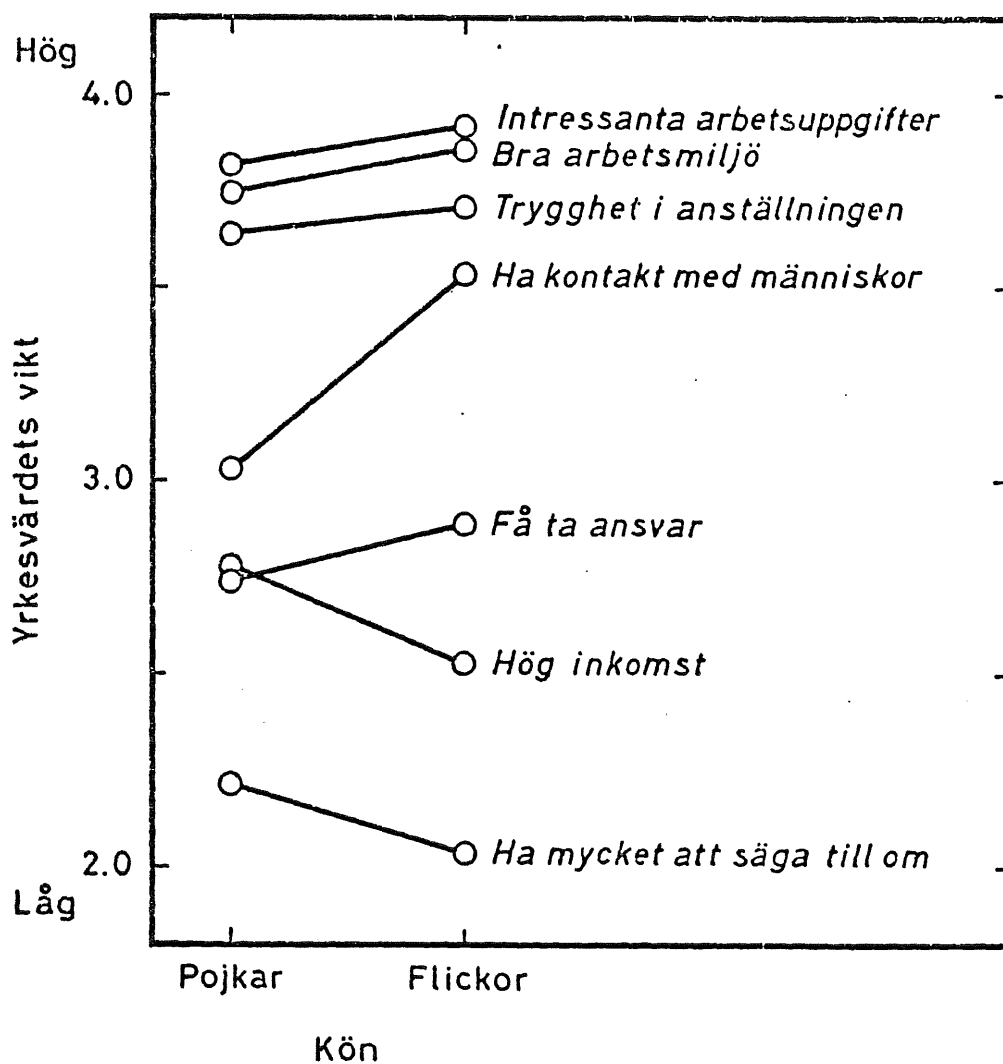
Tabell 7. Genomsnittliga yrkesvärderingar för respektive kön

Yrkesvärdering	Pojkar (N=208-212)		Flickor (N=131-132)		t	r_{pbis}
	M	SD	M	SD		
1. Bra arbetsmiljö	3.75	.46	3.86	.34	-2.50 ^x	-.15
2. Hög inkomst	2.78	.64	2.53	.55	3.79 ^{xxx}	.18
3. Intressanta arbetsuppgifter	3.82	.39	3.92	.27	-2.79 ^{xx}	-.19
4. Ha kontakt med människor	3.03	.77	3.54	.65	-6.30 ^{xxx}	-.33
5. Ha mycket att säga till om	2.21	.60	2.03	.62	2.60 ^{xx}	.12
6. Få ta ansvar	2.77	.75	2.89	.68	-1.55	-.09
7. Trygghet i anställningen	3.64	.57	3.71	.49	-1.21	-.05

^x p <.05; ^{xx} p <.01; ^{xxx} p <.001

styrkan av sambandet (könsskillnaden) som en punktbiserial korrelation ($r_{pbis} = \eta$). Tabellen visar att av de signifikanta skillnaderna, flickor värderade "Bra arbetsmiljö", "Intressanta arbetsuppgifter" och "Ha kontakt med människor" som viktigare än vad pojkarna gjorde. Där- emot ansåg pojkarna de mer statusbetonade aspekterna "Hög inkomst" och "Ha mycket att säga till om" som viktigare än vad flickorna gjorde. De två yrkesaspekter som ej gav signifikanta skillnader (Få ta ansvar, Trygghet i anställningen) upplevdes som viktigare av flickorna. Det förelåg således statistiskt signifikanta skillnader mellan könen i fem av de sju värdena men som framgår av korrelationsmått var skillnaderna relativt små. Den största skillnaden förelåg inte oväntat i "Ha kontakt med människor", som flickorna lade klart högre vikt vid. Om man enbart betraktar rangordningen av yrkesvärdena för respektive kön är skillnaderna ytterst små. Detta åskådliggörs klarare i Figur 2 som visar att den enda skillnaden består i att flickorna placerar "Få ta ansvar" före "Hög inkomst", vilket pojkarna inte gör.

Figur 2. Medelvärden av yrkesvärderingar som en funktion av kön

Yrkesvärderingar och social bakgrund

Korrelationsanalys. Det lineära sambandet mellan respektive yrkesaspekt och social bakgrund, mätt som föräldrarnas utbildningsnivå, framgår av Tabell 8.

Tabell 8. Korrelationer mellan yrkesvärderingar och föräldrarnas utbildningsnivå (social bakgrund) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F). (En negativ korrelation innebär att ju högre utbildningsnivå desto högre vikt för yrkesvärdet.)

Yrkesvärdering		Utbildningsnivå		
		Fader	Moder	Familj (högst av far o mor)
1. Bra arbetsmiljö	T	-.04	-.11	-.06
	P	-.00	-.09	-.02
	F	-.10	-.13	-.10
2. Hög inkomst	T	.00	-.05	-.03
	P	.01	-.05	-.01
	F	-.09	-.07	-.10
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	-.08	-.12 ^x	-.09 ^x
	P	-.09	-.13 ^x	-.13 ^x
	F	.02	-.08	.02
4. Ha kontakt med människor	T	-.07	-.05	-.02
	P	-.07	-.05	-.02
	F	.06	-.05	.05
5. Ha mycket att säga till om	T	-.11 ^x	-.17 ^{xxx}	-.14 ^{xx}
	P	-.10	-.12 ^x	-.10
	F	-.17 ^x	-.25 ^{xx}	-.23 ^{xx}
6. Få ta ansvar	T	-.18 ^{xxx}	-.15 ^{xx}	-.19 ^{xxx}
	P	-.19 ^{xx}	-.16 ^{xx}	-.19 ^{xx}
	F	-.15 ^x	-.12	-.17 ^x
7. Trygghet i anställningen	T	-.01	.01	.02
	P	-.01	.04	.06
	F	-.01	-.04	-.04

^x p < .05; ^{xx} p < .01; ^{xxx} p < .001

Tabellen visar att sambanden mellan social bakgrund och yrkesvärderingar genomgående är låga. Statistisk signifikans föreligger för tre av de sju yrkesvärdena, nämligen "Intressanta arbetsuppgifter", "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". I samtliga dessa fall är det negativa samband, d v s ju högre utbildningsnivå hos föräldrarna desto mer värderar barnen dessa yrkesaspekter. Denna tendens gäller för övrigt också övriga yrkesaspekter som ej gav signifikanta korrelationer. En jäm-

förelse av faderns och moderns inverkan visar att av de signifikanta sambanden är det i något fler fall moderns utbildningsnivå som haft betydelse för barnets yrkesvärdering. Det högsta sambandet förelåg t ex för moderns utbildningsnivå och "Ha mycket att säga till om" för flickorna.

Variansanalys. Medan korrelationsanalysen ovan endast ger information om det lineära sambandet kan variansanalysen indikera om det finns kurvlineära samband mellan social bakgrund och yrkesvärdering. I variansanalyserna användes som oberoende variabel social bakgrund uppdelat på tre kategorier (låg, medel, hög) på basis av föräldrarnas utbildningsnivå och motsvarar i stort traditionell socialgruppsindelning (se introduktionen). Resultaten av variansanalyserna, samt medelvärde och spridning, för respektive yrkesvärdering ges i Tabell 9. Tabellen ger samstämmig information med resultaten i Tabell 8. Det föreligger ingen eller

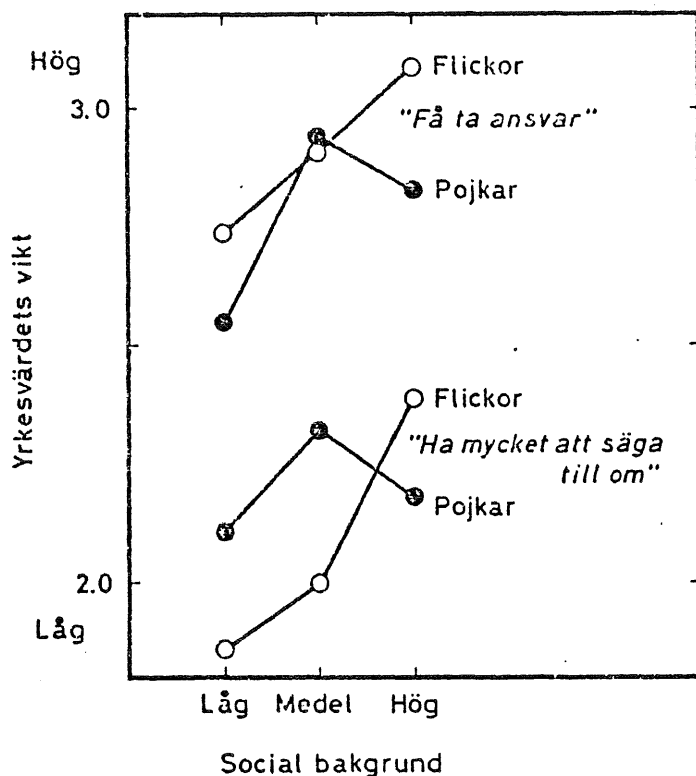
Tabell 9. Yrkesvärderingar som en funktion av social bakgrund (låg, medel, hög) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F).

Yrkesvärdering		Låg		Medel		Hög		F
		M	SD	M	SD	M	SD	
1. Bra arbetsmiljö	T	3.77	.42	3.80	.43	3.81	.40	.20
	P	3.75	.43	3.75	.48	3.72	.46	.04
	F	3.81	.39	3.88	.33	3.92	.29	.74
2. Hög inkomst	T	2.66	.62	2.70	.65	2.69	.51	.21
	P	2.75	.65	2.80	.68	2.79	.49	.14
	F	2.46	.51	2.56	.59	2.54	.51	.41
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	3.83	.38	3.87	.34	3.88	.32	.66
	P	3.78	.42	3.83	.38	3.86	.35	.68
	F	3.93	.26	3.92	.27	3.91	.29	.03
4. Ha kontakt med människor	T	3.23	.76	3.22	.77	3.23	.79	.01
	P	3.02	.76	3.05	.79	3.00	.80	.06
	F	3.65	.57	3.47	.68	3.54	.67	1.02
5. Ha mycket att säga till om	T	2.03	.55	2.19	.66	2.27	.57	3.73 ^x
	P	2.11	.54	2.32	.66	2.18	.55	2.78
	F	1.86	.54	2.00	.63	2.39	.58	5.60 ^{xx}
6. Få ta ansvar	T	2.62	.69	2.92	.74	2.94	.71	7.62 ^{xxx}
	P	2.55	.68	2.94	.77	2.83	.77	6.22 ^{xx}
	F	2.74	.69	2.91	.70	3.09	.60	1.98
7. Trygghet i anställningen	T	3.70	.51	3.65	.53	3.63	.66	.54
	P	3.70	.51	3.60	.57	3.59	.73	.79
	F	3.72	.50	3.71	.21	3.70	.56	.02
N	T	128		161		51		
	P	85		95		29		
	F	43		66		22		

^x p < 05; ^{xx} p < 01; ^{xxx} p < .001

små skillnader mellan socialklasserna med undantag av de två värdena "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". Det intressanta här är att skillnaderna ser olika ut för pojkar och flickor. För flickorna föreligger ett monotont samband mellan social bakgrund och var och en av de två aktuella yrkesaspekterna; ju högre social bakgrund desto större vikt lägger man vid att ha mycket att säga till om respektive att få ta ansvar. För pojkarna däremot är tendensen annorlunda i dessa två aspekter; det är pojkar från medelklass som värderar "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar" högst. Denna interaktion mellan social bakgrund och kön med avseende på de två yrkesvärderingarna åskådliggörs grafiskt i Figur 3.

Figur 3. Yrkesvärdena "Få ta ansvar" och "Ha mycket att säga till om" som en funktion av socialgrupp och kön - en illustration av samspelet mellan kön och socialgrupp

Yrkesvärderingar och studieprestation

Korrelationsanalys. I tabell 10 redovisas korrelationskoefficienter för sambanden mellan yrkesvärderingar och studieprestation. Sambanden är låga och endast avseende "Intressanta arbetsuppgifter" föreligger statistisk signifikans; ju högre studieprestation (medelbetyg) desto mer värderar man intressanta arbetsuppgifter. Detta gäller för pojkarna i högre grad än flickorna. Beträffande tryggheten i anställningen är sambandet omvänt; ju lägre medelbetyg desto mer värderar man tryggheten i anställningen.

Variationsanalys. I Tabell 11 visas medelvärden och F-prövning av yrkesvärdena baserade på en trikotomisering (låg, medel, hög) av studieprestationsvariabeln. Resultaten här visar samma trender som Tabell 10 och visar dessutom att sambanden är monotona snarare än kurvlineära.

Tabell 10. Korrelationer mellan yrkesvärderingar och studieprestation (medelbetyg) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering	T	P	F
1. Bra arbetsmiljö	.02	-.03	.12
2. Hög inkomst	-.06	-.06	-.02
3. Intressanta arbetsuppgifter	.22 ^{xxx}	.25 ^{xxx}	.11
4. Ha kontakt med människor	-.01	-.04	-.04
5. Ha mycket att säga till om	-.06	-.11	.04
6. Få ta ansvar	-.04	-.04	-.06
7. Trygghet i anställningen	-.10 ^x	-.10	-.11

^x $p < .05$; ^{xxx} $p < .001$

Tabell 11. Yrkesvärderingar som en funktion av studieprestation (låg, medel, hög) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering		Låg		Medel		Hög		F
		M	SD	M	SD	M	SD	
1. Bra arbetsmiljö	T	3.80	.40	3.77	.43	3.82	.42	.37
	P	3.79	.41	3.73	.22	3.74	.49	.39
	F	3.83	.39	3.83	.38	3.97	.18	1.88
2. Hög inkomst	T	2.78	.61	2.66	.62	2.63	.62	1.33
	P	2.85	.62	2.78	.67	2.69	.61	.91
	F	2.56	.51	2.51	.53	2.53	.63	.08
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	3.74	.44	3.88	.33	3.93	.26	6.98 ^{xx}
	P	3.69	.47	3.83	.37	3.92	.27	5.49 ^{xx}
	F	3.87	.34	3.93	.25	3.93	.25	.57
4. Ha kontakt med människor	T	3.18	.73	3.26	.76	3.22	.82	.36
	P	3.03	.67	3.03	.77	3.04	.88	.00
	F	3.56	.73	3.54	.64	3.52	.63	.04
5. Ha mycket att säga till om	T	2.15	.60	2.10	.64	2.19	.58	.71
	P	2.28	.66	2.21	.62	2.22	.51	1.02
	F	2.00	.60	2.01	.59	2.10	.70	.24
6. Få ta ansvar	T	2.86	.72	2.83	.72	2.77	.74	1.77
	P	2.81	.77	2.78	.72	2.77	.81	.49
	F	3.04	.71	2.88	.64	2.77	.24	1.02
7. Trygghet i anställningen	T	3.78	.42	3.64	.56	3.62	.58	2.26
	P	3.79	.53	3.66	.54	3.65	.67	1.01
	F	3.78	.42	3.63	.48	3.61	.56	.94
N	T		85		173		84	
	P		62		95		53	
	F		23		78		31	

^{xx} $p < .01$

Yrkesvärderingar och intelligens

Korrelationsanalys. De lineära sambanden mellan yrkesvärderingarna och Verbal respektive Logisk-Spatial förmåga redovisas som produktmomentkoefficienter i Tabellerna 12 och 13. Beträffande verbal intelligens

Tabell 12. Korrelationer mellan yrkesvärderingar och verbal intelligens för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering	T	P	F
1. Bra arbetsmiljö	.06	.05	.08
2. Hög inkomst	.03	.06	-.03
3. Intressanta arbetsuppgifter	.21 ^{xxx}	.20 ^{xx}	.23 ^{xx}
4. Ha kontakt med människor	.00	-.04	.06
5. Ha mycket att säga till om	.09	.05	.16 ^x
6. Få ta ansvar	.05	-.01	.15
7. Trygghet i anställningen	.05	.03	.09

^x p < .05; ^{xx} p < .01; ^{xxx} p < .001

Tabell 13. Korrelationer mellan yrkesvärderingar och logisk-induktiv och spatial intelligens för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering	T	P	F
1. Bra arbetsmiljö	-.03	.01	-.08
2. Hög inkomst	.04	.08	-.13
3. Intressanta arbetsuppgifter	.01	.04	.01
4. Ha kontakt med människor	-.19 ^{xxx}	-.11	-.24 ^{xx}
5. Ha mycket att säga till om	.00	-.03	.00
6. Få ta ansvar	-.01	.01	-.04
7. Trygghet i anställningen	-.09	-.09	-.07

^x p < .05; ^{xx} p < .01; ^{xxx} p < .001

visar Tabell 12 att endast ett yrkesvärde, "Intressanta arbetsuppgifter", har ett klart samband med denna begåvningsfaktor. För både pojkar och flickor gäller således att ju högre verbal begåvning desto större vikt lägger man vid intressanta arbetsuppgifter. För begåvningsfaktorn logisk och spatial intelligens (se Tabell 13) är trenden helt annorlunda. I detta fall är det endast yrkesaspekten "Ha kontakt med människor" som ger något klarare samband. Intressant nog är relationen negativ, d v s ju högre logisk-spatial begåvning desto lägre vikt fäster man vid att ha kontakt med människor, och vice versa. Detta tycks gälla främst för flickorna.

Variansanalys. Resultaten av variansanalyserna samt medelvärde och spridning av yrkesvärdena med Verbal och Logisk och Spatial intelligens trikotomiserade (låg, medel, hög) visas i Tabell 14 och 15. Resultaten

Tabell 14. Yrkesvärderingar för olika nivåer på verbal begåvning (låg, medel, hög) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering		Låg		Medel		Hög		F
		M	SD	M	SD	M	SD	
1. Bra arbetsmiljö	T	3.77	.42	3.78	.45	3.81	.39	.24
	P	3.73	.45	3.75	.48	3.75	.43	.03
	F	3.85	.37	3.84	.37	3.90	.30	.44
2. Hög inkomst	T	2.63	.59	2.66	.59	2.74	.66	.89
	P	2.71	.63	2.72	.62	2.89	.67	1.78
	F	2.50	.51	2.55	.54	2.51	.58	.12
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	3.71	.46	3.89	.31	3.89	.31	7.59 ^{xx}
	P	3.67	.48	3.85	.36	3.87	.34	4.41 ^x
	F	3.80	.41	3.96	.19	3.94	.24	3.47 ^x
4. Ha kontakt med människor	T	3.19	.76	3.26	.77	3.22	.77	.23
	P	3.02	.78	3.04	.77	3.03	.78	.01
	F	3.46	.65	3.61	.62	3.51	.68	.54
5. Ha mycket att säga till om	T	2.06	.58	2.10	.58	2.22	.67	1.82
	P	2.13	.59	2.20	.55	2.26	.68	.58
	F	1.92	.56	1.96	.60	2.16	.65	1.84
6. Få ta ansvar	T	2.65	.70	2.89	.70	2.81	.77	2.67
	P	2.64	.71	2.87	.74	2.70	.79	1.66
	F	2.65	.69	2.93	.63	2.96	.73	1.93
7. Trygghet i anställningen	T	3.62	.52	3.65	.56	3.72	.53	.90
	P	3.60	.50	3.62	.59	3.69	.60	.44
	F	3.65	.56	3.70	.50	3.76	.43	.45
N	T		71		148		123	
	P		26		56		50	
	F		45		92		73	

^x p < .05; ^{xx} p < .01

Tabell 15. Yrkesvärderingar för olika nivåer på logisk och spatial begåvning (låg, medel, hög) för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärderingar		Låg		Medel		Hög		F
		M	SD	M	SD	M	SD	
1. Bra arbetsmiljö	T	3.83	.38	3.75	.45	3.83	.40	1.44
	P	3.78	.42	3.67	.50	3.82	.42	2.48
	F	3.90	.32	3.86	.53	3.85	.37	.14
2. Hög inkomst	T	2.64	.58	2.70	.65	2.70	.60	.25
	P	2.67	.56	2.73	.70	2.79	.60	.98
	F	2.61	.60	2.51	.53	2.41	.50	.90
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	3.85	.36	3.82	.39	3.92	.27	2.50
	P	3.80	.41	3.75	.43	3.90	.30	3.31 ^x
	F	3.92	.28	3.91	.28	3.96	.20	.33
4. Ha kontakt med människor	T	3.51	.64	3.14	.79	3.14	.78	7.25 ^{xx}
	P	3.31	.63	2.88	.81	3.05	.76	4.94 ^{xx}
	F	3.75	.55	3.49	.61	3.38	.80	2.91
5. Ha mycket att säga till om	T	2.15	.60	2.10	.64	2.09	.58	.71
	P	2.25	.58	2.16	.64	2.13	.59	.39
	F	2.03	.61	2.01	.65	2.08	.56	.10
6. Få ta ansvar	T	2.86	.72	2.73	.72	2.89	.74	1.77
	P	2.78	.70	2.66	.78	2.88	.74	1.81
	F	2.97	.74	2.83	.64	2.92	.74	.57
7. Trygghet i anställningen	T	3.78	.42	3.64	.56	3.62	.58	2.26
	P	3.76	.44	3.61	.61	3.61	.59	1.17
	F	3.81	.40	3.69	.50	3.65	.56	.95
N	T	81		161		100		
	P	45		91		74		
	F	36		70		26		

^x p <.05; ^{xx} p <.01

i dessa tabeller befäster utfallen av korrelationsanalyserna. Inga nämnvärda kurvlineära samband tycks föreligga. Värt att notera är att gruppen med låg verbal begåvning fäster klart lägre vikt vid intressanta arbetsuppgifter än de med genomsnittlig och hög verbal förmåga. På motsvarande sätt är det gruppen med låg logisk-spatial begåvning som fäster klart större vikt vid att ha kontakt med människor jämfört med de genomsnittligt och högt begåvade.

S a m b a n d m e l l a n Y r k e s v ä r d e r i n g a r o c h
E f t e r g y m n a s i a l t V a l

Val av studier/arbete

Skiljer sig de elever åt i yrkesvärden som väljer att fortsätta att studera jämfört med dem som väljer att börja arbeta? Svaret på den frågan ges i Tabell 16, som visar yrkesvärderingarna för grupper med dessa eftergymnasiala val. För totalgruppen gäller att med undantag av "Hög inkomst" lägger de som väljer studier högre vikt vid samtliga yrkesvärden.

Tabell 16. Yrkesvärderingar för dem som väljer arbete respektive studier efter gymnasiet för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering		Arbeta		Studera		t	r _{pbis}
		M	SD	M	SD		
1. Bra arbetsmiljö	T	3.74	.44	3.81	.42	-1.19	-.10
	P	3.72	.45	3.74	.48	-.31	-.04
	F	3.79	.41	3.90	.30	-1.53	-.22
2. Hög inkomst	T	2.75	.62	2.65	.61	1.27	.08
	P	2.88	.62	2.72	.64	1.69	.12
	F	2.47	.51	2.56	.55	-.79	-.10
3. Intressanta arbetsuppgifter	T	3.78	.41	3.89	.32	-2.37 ^x	-.19
	P	3.71	.46	3.86	.35	-2.56 ^{xx}	-.20
	F	3.94	.24	3.92	.27	.32	-.06
4. Ha kontakt med människor	T	3.17	.75	3.24	.76	-.70	-.08
	P	2.99	.74	3.06	.78	-.63	-.05
	F	3.56	.61	3.51	.66	.40	.01
5. Ha mycket att säga till om	T	2.00	.52	2.31	.65	-2.95 ^{xx}	-.15
	P	2.08	.52	2.29	.63	-2.37 ^x	-.18
	F	1.92	.46	2.10	.67	-2.20 ^x	-.17
6. Få ta ansvar	T	2.60	.70	2.89	.71	-3.36 ^{xxx}	-.21
	P	2.53	.71	2.88	.74	-3.28 ^{xx}	-.23
	F	2.76	.65	2.90	.69	-.97	-.04
7. Trygghet i anställningen	T	3.59	.53	3.71	.52	-1.88	-.13
	P	3.59	.55	3.68	.55	-1.09	-.07
	F	3.59	.50	3.75	.46	-1.66	-.18
N	T	106		200			
	P	72		121			
	F	34		79			

^x p < .05; ^{xx} p < .01; ^{xxx} p < .001

De största skillnaderna mellan de två valalternativen föreligger för "Intressanta arbetsuppgifter", "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". De elever som värderar dessa yrkesaspekter högt väljer således i högre utsträckning att fortsätta studera. Beträffande rangordningen av värdena inom respektive grupp framgår att de som väljer att arbeta värderar "Hög inkomst" mer än "Få ta ansvar" medan de som väljer studier har omvänd rangordning här. Denna skillnad härrör främst från pojkarna som väljer arbete.

Val av yrkesområde

Skiljer sig ungdomar som väljer olika yrkesområden åt i yrkesvärderingar. Det är rimligt att anta att en sådan koppling bör finnas om yrkesvärderingar skall anses som en styrfaktor vid yrkesvalet. Tabell 17 visar att så delvis också är fallet. För fyra av de sju yrkesvärdena föreligger statistiskt signifikanta skillnader mellan yrkesområdena. Om man betraktar en yrkesaspekt i taget kan följande nämnas: För "Bra arbetsmiljö" är skillnaderna små mellan de olika yrkesområdena. Det kan dock noteras att samtliga flickor som valt Administration och Ekonomi givit högsta vikt åt denna yrkesaspekt. För "Hög inkomst" föreligger signifikanta skillnader för totalgruppen och pojkar och tendensen för samtliga är att de som valt Teknik och Administration och Ekonomi lägger större vikt vid hög inkomst än de som valt andra yrkesområden. För "Intressanta arbetsuppgifter" är det främst pojkar som valt Teknik som lägger relativt lägre vikt vid denna yrkesvärdering. "Ha kontakt med människor" visar de största skillnaderna mellan yrkesområden och inte oväntat är det de som väljer Vård och Utbildning som fäster stor vikt vid denna komponent, både för pojkar och flickor. "Ha mycket att säga till om" är nästa lika oviktigt för alla yrkesområden och här är skillnaderna mindre än för något annat yrkesvärde. "Få ta ansvar" är mindre viktigt för dem som valt Teknik, främst pojkar, för övrigt inga tendenser. "Trygghet i anställningen" däremot visar både för pojkar och flickor att de som väljer yrken inom Kultur-Information-Dokumentation lägger relativt mindre vikt vid denna aspekt.

Ett annat sätt att betrakta dessa data är att se hur man rangordnar yrkesvärdena inom varje område. En sådan sammanställning ges i Tabell 18 för totalgruppen. Som framgår av denna sammanställning ligger skillnader i rangordning mellan dem som valt Teknik respektive Vård medan övriga yrkesområden har samma rangordning av värdena. För teknikerna är således de yttre ("extrinsic") aspekterna "Bra arbetsmiljö" och "Trygghet i anställningen" viktigare än "Intressanta arbetsuppgifter" som genomgående rankas högst inom övriga områden. För dem som väljer Vård är "Kontakt med människor" relativt viktigare än för dem som valt övriga yrken.

Det måste påpekas att analyserna här är baserade på en reducerad del av undersökningsgruppen då många ej angivit yrkesval. En analys av dem som uppgivit respektive inte uppgivit tänkt yrke visade dock inga märkbara skillnader i yrkesvärderingar.

Tabell 17. Yrkesvärderingar för olika val av yrkesområde efter gymnasiet för totalgruppen (T), pojkar (P) och flickor (F)

Yrkesvärdering		Teknik		Vård		Kultur- Info-Dok		Administ- Ekonomi		Utbildn		F	eta
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
1. Bra arbetsmiljö	T	3.78	.44	3.91	.28	3.84	.38	3.81	.39	3.79	.41	.90	.
	P	3.78	.45	3.82	.41	3.78	.44	3.73	.45	3.68	.48	.25	
	F	3.86	.38	3.94	.24	3.90	.31	4.00	.00	3.85	.37	.98	
2. Hög inkomst	T	2.82	.59	2.47	.55	2.42	.61	2.90	.52	2.50	.60	6.81 ^{xxx}	.32
	P	2.83	.60	2.36	.51	2.44	.73	2.97	.53	2.68	.67	3.12 ^x	.28
	F	2.71	.49	2.50	.56	2.40	.52	2.73	.46	2.41	.55	1.35	
3. Intressanta arbets- uppgifter	T	3.75	.44	3.93	.25	3.89	.32	3.87	.33	3.93	.26	3.44 ^{xx}	.23
	P	3.74	.44	3.91	.30	3.78	.44	3.88	.33	3.89	.32	1.29	
	F	3.86	.38	3.94	.24	4.00	.00	3.87	.35	3.95	.22	.64	
4. Ha kontakt med människor	T	2.92	.75	3.70	.55	3.11	.74	3.04	.74	3.56	.66	13.65 ^{xxx}	.43
	P	2.87	.75	3.74	.67	3.00	.87	2.91	.63	3.16	.81	3.39 ^{xx}	.29
	F	3.43	.54	3.71	.52	3.20	.63	3.33	.90	3.71	.52	2.66 ^x	.31
5. Ha mycket att säga till om	T	2.14	.54	2.13	.75	2.05	.78	2.21	.65	2.10	.49	.30	
	P	2.16	.57	2.18	.60	2.12	.67	2.33	.65	2.16	.50	.55	
	F	2.00	.00	2.11	.80	1.90	.88	1.93	.60	2.08	.48	.37	
6. Få ta ansvar	T	2.68	.78	3.00	.70	2.85	.83	2.92	.68	2.74	.66	1.81	
	P	2.65	.78	2.73	.78	3.00	.87	2.97	.68	2.63	.60	1.41	
	F	3.00	.81	3.09	.66	2.70	.82	2.80	.68	2.79	.70	1.15	
7. Trygghet i an- ställningen	T	3.77	.52	3.65	.53	3.32	.82	3.75	.48	3.71	.46	2.48 ^x	.20
	P	3.69	.52	3.36	.67	3.22	.97	3.73	.52	3.58	.51	2.24	
	F	3.57	.53	3.74	.44	3.40	.70	3.80	.41	3.77	.43	1.58	
N	T	83		46		19		48		58			
	P	76		11		9		33		19			
	F	7		35		10		15		39			

^x p < .05; ^{xx} p < .01; ^{xxx} p < .001

Tabell 18. Rangordning av yrkesvärderingar inom varje yrkesområde för totalgruppen.

Yrkesvärdering	Teknik	Vård	Kultur Information Dokumentation	Administration Ekonomi	Utbildning
1. Bra arbetsmiljö	1	2	2	2	2
2. Hög inkomst	5	6	6	6	6
3. Intressanta arbets- uppgifter	3	1	1	1	1
4. Ha kontakt med människor	4	3	4	4	4
5. Ha mycket att säga till om	7	7	7	7	7
6. Få ta ansvar	6	5	5	5	5
7. Trygghet i an- ställningen	2	4	3	3	3

Simultan Analys av Samtliga Variabler

Yrkesvärderingar och samtliga bakgrundsvariabler

Medan tidigare här redovisade analyser relaterat yrkesvärderingar till en bakgrundsfaktor i taget görs här en sammanfattande analys av samtliga bakgrundsvariabler simultant. Som metod användes multipel regressionsanalys, som oberoende variabler samtliga bakgrundsvariabler och som beroende variabel användes en yrkesvärdering i taget. Genom denna analys kan man få en uppfattning om i vilken ordning de olika bakgrundsaspekterna har betydelse för respektive yrkesvärdering samt ett mått på vilket samband som finns mellan samtliga bakgrundsvariabler simultant och respektive yrkesvärde (R = multipel korrelationskoefficient). Tabell 19 ger en sådan översikt. Som framgår av tabellen är R i samtliga fall låg, d v s en optimal kombination av samtliga oberoende variabler ger ändå ingen bra prediktion av individens yrkesvärdering. Endast mellan 4 % och 15 % av variationen i yrkesvärden kan således förklaras av aktuella bakgrundsvariabler. Tabellen visar vidare att av bakgrundsvariablerna så är Kön genomgående den relativt bästa prediktorn och Moderns utbildning den näst bästa. Det senare resultatet är intressant eftersom det visar att beträffande social bakgrund så är moderns utbildningsnivå snarare än faderns den relativt viktigaste aspekten med avseende på barnets yrkesvärdering. Detta är i linje med andra forskningsresultat inom andra områden, vilka nämnts tidigare.

Tabell 19. Översikt av resultaten från multipel regressionsanalys av bakgrundsvariablerna (oberoende variabler) och respektive yrkesvärdering (beroende variabel). Siffrorna anger rangordningen av bakgrundsvariablerna mot respektive yrkesvärdering och R anger den multipla korrelationskoefficienten i respektive fall.

Yrkesvärdering	Kön	Social bakgrund		Intelligens			R
		Faderns utb	Moderns utb	Verbal	Logisk-Spatial	Studieprest	
1. Bra arbetsmiljö	1	5	2	4	3	6	.21
2. Hög inkomst	1	6	4	3	5	2	.22
3. Intressanta arbetsuppgifter	2	6	3	4	5	1	.32
4. Kontakt med människor	1	5	3	4	2	6	.39
5. Ha mycket att säga till om	2	6	1	3	5	4	.25
6. Få ta ansvar	5	1	2	4	6	3	.28
7. Trygghet i anställningen	5	6	4	3	1	2	.20
Rangsumma	17	35	19	25	27	24	

Yrkesval, yrkesvärderingar och bakgrundsfaktorer

För att få en uppfattning om yrkesvärderingarnas relativa betydelse som styrfaktor vid yrkesvalet gjordes en slutlig översiktsanalys med multipel regressionsteknik på så sätt att eftergymnasialt val (studier/arbete) utgjorde beroende variabel och samtliga bakgrundsvariabler och yrkesvärderingar utgjorde samtidigt oberoende variabler. Genom en sådan analys kan man se yrkesvärderingarnas relativa betydelse till traditionella bakgrundsvariabler för valet av eftergymnasial verksamhet. En översikt av analyserna ges i Tabell 20, där samtliga 13 prediktorer är rangordnade i den ordning de hade betydelse för yrkesvalet enligt multipla regressionsanalysen. Först kan konstateras att samtliga prediktorer, d v s både bakgrundsvariabler och yrkesvärderingar, tillsammans

Tabell 20. Översikt av korrelations- och multipel regressionsanalys av sambandet mellan Eftergymnasialt val (studier vs arbete) å ena sidan och samtliga bakgrundsvariabler och yrkesvärderingar å den andra rangordnade efter relativ betydelse

Prediktor	r	Beta
1. Studieprestation (gymnasiebetyg)	.30	.28
2. Faderns utbildningsnivå	-.28	-.19
3. Yrkesvärde 6: "Få ta ansvar"	-.20	-.13
4. Kön	.20	.14
5. Yrkesvärde 7: "Trygghet i anställningen"	-.12	-.12
6. Yrkesvärde 2: "Hög inkomst"	.09	.11
7. Yrkesvärde 5: "Ha mycket att säga till om"	-.13	-.10
8. Yrkesvärde 4: "Kontakt med människor"	-.10	.08
9. Logisk-Spatial Intelligens	-.06	-.07
10. Yrkesvärde 3: "Intressanta arbetsuppgifter"	-.20	-.05
11. Yrkesvärde 1: "Bra arbetsmiljö"	-.12	-.04
12. Verbal Intelligens	.17	.02
13. Moderns utbildningsnivå	-.18	.00
Multipel korrelation (R)	.49	

gav ett samband med eftergymnasialt val på $R = 0.49$. Detta måste betraktas som ett måttligt samband med tanke på det stora antalet prediktorer. När det gäller betydelsen av de olika typerna av prediktorer framgår att de två viktigaste tillhör de "traditionella" bakgrundsaspekterna, nämligen "Studieprestation = gymnasiebetyg" och "Faderns utbildningsnivå" (Social bakgrund). Den första yrkesvärderingen ("Få ta ansvar") kommer först på tredje plats i betydelse och åtföljs av en ytterligare bakgrundsaspekt, nämligen Kön. Av de fyra mest betydelsefulla prediktorerna

(och därefter föreligger endast obetydlig ökning i prediktivt tillskott) är således endast en ett yrkesvärde. Detta betyder att yrkesvärderingarna har relativt liten betydelse för valet efter gymnasiet sedan effekten av de traditionella bakgrundsfaktorerna (betyg, social bakgrund) tagits ut. Intressant i sammanhanget att notera är att faderns utbildningsnivå tycks ha stor betydelse för barnets val efter gymnasiet, både absolut och relativt moderns, medan ju tidigare analyser visade moderns relativt större betydelse visavi fadern för barnets yrkesvärderingar. Yrkesvärderingarna tycks således vara närmare knutna till moderns bakgrund medan yrkesvalet är mer influerat av faderns.

SAMMANFATTNING OCH KOMMENTARER

Y r k e s v ä r d e r i n g a r n a

Analyserna av yrkesvärderingarna i sig visade följande rangordning beträffande vikten av respektive yrkesvärde: Intressanta arbetsuppgifter, Bra arbetsmiljö, Trygghet i anställningen, Ha kontakt med människor, Få ta ansvar, Hög inkomst, Ha mycket att säga till om. Det är noterbart att arbetsmiljö- och arbetstrygghetsaspekterna har hög rang medan de mer statusbetonade värdena gavs den lägsta vikten. Det är tänkbart att det fanns ett konventionellt tryck att rangordna yrkesvärderingarna enligt ett socialt önskvärt mönster. Även i andra undersökningar har man funnit att intressant arbete rangordnades först av både pojkar och flickor. Dipboye & Anderson (1959) fann att både pojkar och flickor rangordnade intressant arbete först. Anderson & Bosworth (1971) jämförde yrkesvärderingar hos elever på högstadiet 1958 med motsvarande elevgrupp 1971 och fann att båda grupperna rangordnade intressant arbete först.

Sambanden mellan de sju enskilda värderingsaspekterna visade sig vara relativt låga men oftast positiva. Det högsta sambandet förelåg mellan de två statusbetonade yrkesvärdena "Få ta ansvar" och "Ha mycket att säga till om". Endast ett klart negativt samband förekom, nämligen mellan "Hög inkomst" och "Ha kontakt med människor". Detta betyder att de som lägger stor vikt vid hög inkomst tenderar att lägga mindre vikt vid människokontakt, och vice versa. Jämförelser med andra studier på denna punkt är svår att göra, eftersom de flesta ej redovisar sambandsmått mellan olika yrkesvärden.

Svårigheter förelåg att tolka de dimensioner som framkom vid komponentanalys av yrkesvärderingarna. En enkel uppdelning av värdena i "intrinsic" och "extrinsic" kunde inte beläggas här, som i en del tidigare undersökningar (t ex. Kohn & Schooler, 1969). En anledning kan ha varit de genomgående relativt låga sambanden, vilket gör en uppdelning i faktorer svår. Det som framkom indikerade dock olika dimensioner för pojkar och flickor. Bl a framkom att inkomstaspekten inte har samma innebörd för pojkar och flickor. För flickor var den kopplad till trygghetsaspekterna i arbetet medan den för pojkar var kopplad till de statusbetonade värdena.

Yrkesvärderingarna och Bakgrunds- faktorer

I analyserna framkom signifikanta könsskillnader i fem av de sju yrkesvärderingarna. Flickorna fäste större vikt vid följande yrkesvärderingar: Ha kontakt med människor, Intressanta arbetsuppgifter, Bra arbetsmiljö. Pojkar fäste större vikt vid Hög inkomst, Ha mycket att säga till om. Liknande fynd har gjorts i amerikanska undersökningar. Dipboy & Anderson (1959) fann att flickor tenderade att värdera Intressant arbete, Bra arbetsmiljö, Ha kontakt med människor högre än vad pojkar gjorde. Hardin, Reif och Heineman (1951) fann att kvinnor fäste större vikt vid sociala faktorer i arbetet än vad män gjorde. Singer och Steffle (1954) fann att kvinnor föredrog intressanta arbeten och arbeten i vilka de kunde vara till hjälp för andra. Wagman (1965) fann att kvinnor önskade tillfälle till social kontakt. Harrod och Griswold (1966) fann att flickor var "people-oriented" d v s att flickor värderade att träffa människor och hjälpa dem. Pojkarna i denna studie var "extrinsic-oriented", de värderade hög inkomst och att ha mycket att säga till om. Dipboye och Anderson (1959) fann också att pojkar fäste större vikt än flickor vid inkomst och möjlighet till karriär (advancement). Även Singer och Steffle (1954) fann att manliga elever på högstadiet föredrog att ha mycket att säga till om och hög inkomst. Det måste också betonas att det även fanns likheter mellan könen. Rangordningen av yrkesvärderingarna var med endast ett undantag densamma för pojkar och flickor. Pojkar gav nämligen högre rang åt Hög inkomst och flickor gav högre rang åt Att få ta ansvar.

Vid analyserna här mellan elever från olika social nivå fann man skillnader endast för "Få ta ansvar" och "Ha mycket att säga till om" Elever från hög social nivå fäste större vikt vid att få ta ansvar och att ha mycket att säga till om än övriga elever. Vid separat jämförelse av kön fann man att sambandet mellan att ha mycket att säga till om och social nivå var lineärt för flickor, men för pojkar kurvlineärt så att pojkar från medelklass värderade att ha mycket att säga till om mest.

I vissa amerikanska undersökningar däremot (Centers, 1948; Centers & Bugental, 1966; Kohn & Schooler, 1969) fann man stora skillnader mellan personer från olika sociala strata. De från hög social nivå betonade "intrinsic values" d v s aspekter som härrörde från själva arbetet medan personer från mindre gynnade grupper betonade "extrinsic values" d v s faktorer i arbetet som härrörde från yttre förhållanden. En förklaring till dessa skillnader kan vara att i denna studie social klass bestämdes utifrån föräldrarnas utbildningsnivå, medan de nämnda internationella undersökningarna gällde vuxna personer där socialgrupp bestämdes utifrån deras eget yrke och utbildning. Det är möjligt att även för svenska förhållanden samma resultat skulle erhållas med motsvarande grupper och definitioner, då arbetet i sig kan tänkas påverka personens attityder och värderingar (se Kohn & Schooler, 1973, för en tolkning efter denna linje).

Sambanden mellan yrkesvärderingar och begåvnings- samt studieprestationsvariablerna var (som väntat) låga. Endast för två yrkesvärden förelåg några signifikanta skillnader, nämligen "Intressanta arbetsuppgifter" och "Ha kontakt med människor". Trenderna för studieprestation och verbal begåvning var likartade, då dessa aspekter i sig var korrelerade med varandra. Personer med låg verbal förmåga (studieprestation) fäste lägre vikt vid intressanta arbetsuppgifter och, intressant nog, elever med låg logisk-spatial förmåga fäste större vikt vid människokontakt än övriga. Dessa resultat får betraktas som explorativa och inga egentliga jämförelser från andra studier tycks finnas.

Sammanfattningsvis visade resultaten att av samtliga bakgrundsaspekter gav kön oftast det högsta sambandet med yrkesvärderingarna. Den sociala bakgrundsaspekt som var viktigast var moderns, snarare än faderns, utbildning. Detta har redan diskuterats i kommentarerna till resultaten.

Y r k e s v ä r d e r i n g a r n a o c h S t u d i e - o c h Y r k e s v a l

Vissa skillnader i yrkesvärderingar kunde påvisas mellan dem som ämnade börja arbeta efter gymnasiet och dem som tänkte fortsätta studera. De elever som valde fortsatta studier gav högre vikt åt "Intressanta arbetsuppgifter", "Ha mycket att säga till om" och "Få ta ansvar". Satt i relation till bakgrundsvariablerna var emellertid yrkesvärderingarna av relativt liten betydelse för valet efter gymnasiet sedan effekten av de "traditionella" bakgrundsaspekterna (betyg, socialgrupp, kön) hade tagits bort.

När det gällde skillnader i yrkesvärden för dem som väljer olika yrkesområden framkom sådana skillnader i fyra av de sju yrkesvärdena. Det var rimligt att en sådan koppling skulle finnas för att överhuvud kunna betrakta yrkesvärderingar som en styrfaktor vid yrkesvalet. De fyra värden som hade samband med valet av yrkesområde var "Hög inkomst", "Intressanta arbetsuppgifter", "Ha kontakt med människor" och "Trygghet i anställningen". Dessa skillnader kommenterades relativt ingående i samband med resultatredovisningen.

Referenser

- Anderson, W. , & Bosworth, D. A note on occupational values of ninth grade students of 1958 as compared to 1970. *Journal of Vocational Behavior*, 1971, 1, 301-303.
- Blum, S. The desire for security in vocational choice. A comparison of men and women. *Journal of Psychology*, 1975, 87, 227-281.
- Centers, R. Motivational aspects of occupational satisfaction. *Journal of Social Psychology*, 1948, 28, 187-217.
- Centers, R., & Bugental, D. Intrinsic and extrinsic job motivations among different segments of the working population. *Journal of Applied Psychology*, 1966, 50, 193-197.
- Cherry, N. Occupational values and employment: A follow-up study of graduate men and women. *Higher Education*, 1975, 4, 357-368.
- Dipboye, W., & Anderson, W. The ordering of occupational values by high school freshmen and seniors. *Personnel and Guidance Journal*, 1959, 38, 121-124.
- Dunér, A. Vad skall det bliva? Undersökningar om studie- och yrkesvalsprocessen. Stockholm: Allmänna förlaget, 1972.
- Ekehammar, B. Intelligence and social background as related to psychological cost-benefit in career choice, *Psychological Reports*, 1977, 40, 963-970.
- Ekehammar, B. Toward a psychological cost-benefit model for educational and vocational choice. *Scandinavian Journal of Psychology*, 1978, 19, 15-27, (a).
- Ekehammar, B. Psychological cost-benefit as an intervening construct in career choice models. *Journal of Vocational Behavior*, 1978, 12, 279-289, (b).
- Elg, L. Kreativitet och högre studier 1: Bakgrund och undersökningsvariabler. Örebroprojektet, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, delstudie 16, 1972.
- Fretz, B. Occupational values as discriminants of preprofessional student groups. *Journal of Vocational Behavior*, 1972, 2, 233-237.
- Ginzberg, E., Ginsburg, S.W., Axelrad, S., & Herma, J.L. *Occupational Choice: An Approach to a General Theory*. New York: Columbia University Press, 1951.
- Gonyea, G.G. Job perception in relation to vocational preference. *Journal of Counseling Psychology*, 1963, 10, 20-26.
- Gribbons, W., & Lohnes, F. Shifts in adolescents' vocational values. *Personnel and Guidance Journal*, 1965, 44, 248-252.

- Hardin, E., Reif, H.G., & Heineman, H.G., Jr. Stability of job preferences of department store employees. *Journal of Applied Psychology*, 1951, 35, 256-259.
- Harrod, G.O., & Griswold, N. Occupational values and counseling. *Vocational Guidance Quarterly*, 1960, 9, 60-66.
- Hurt, D., & Holen, M. Work values in vocational interest exploration. *Journal of Vocational Behavior*, 1976, 8, 89-93.
- Ivey, A.E. Interests and work values. *Vocational Guidance Quarterly*, 1963, 2, 121-124.
- Jurgensen, C.E. Selected factors which influence job preferences. *Journal of Applied Psychology*, 1947, 31, 553-564.
- Kapes, J., & Strickler, R. A longitudinal study of change in work values between ninth and twelfth grades as related to high school curriculum. *Journal of Vocational Behavior*, 1975, 6, 81-93.
- Kelsall, R.K., Poole, A., & Kuhn, A. *Graduates: The Sociology of an Elite*. London: Methuen, 1972.
- Kinnane, J.F., & Pable, M.W. Family background and work value orientation. *Journal of Counseling Psychology*, 1962, 9, 320-325.
- Kinnane, J.F., & Suziedelis, A. Work value orientation inventorial interest. *Journal of Counseling Psychology*, 1962, 9, 144-148.
- Kohn, M.L., & Schooler, C. Class, occupation, and orientation. *American Sociological Review*, 1969, 34, 659-678.
- Kohn, M.L., & Schooler, C. Occupational experience and psychological functioning: An assesment of reciprocal effects. *American Sociological Review*, 1973, 38, 97-118.
- Larsson, M. Yrkesvärderingar hos en grupp elever i årskurs 3 i gymnasiet. *Psykologexamensuppsats*, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, 1976.
- MacArthur, C. Personality differences between middle and upper classes. *Journal of Abnormal och Social Psychology*, 1955, 50, 247-254.
- Magnusson, D., Dunér, A., & Zetterblom, G. *Adjustment - A Longitudinal Study*. Stockholm: Almqvist & Wiksell; New York: Wiley, 1975.
- Maslow, A.H. A theory of human motivation. *Psychological Review*, 1943, 50, 370-396.
- Morton-Williams, R., Finch, S., & Poll, C. Undergraduates' attitudes to school teaching as a career. *The Social Survey*. London: H.M.S.D., 1966.

- Paine, F., Deutsch, D., & Smith, R. Relationship between family background and work values. *Journal of Applied Psychology*, 1967, 4, 320-323.
- Porter, J.R. Predicting vocational plans of high school senior boys. *Personnel and Guidance Journal*, 1954, 33, 215-218.
- Roe, A. *The Psychology of Occupations*. New York: Wiley, 1956.
- Rosenberg, M. *Occupations and Values*. Glencoe: The Free Press, 1957.
- Sidanius, J., & Ekehammar, B. Political socialization: A multivariate analysis of Swedish political attitude and preference data. *European Journal of Social Psychology*, 1979, i press.
- Singer, J. Sex differences-similarities in job preference factors. *Journal of Vocational Behavior*, 1974, 5, 357-365.
- Singer, S.L., & Stefflre, B. Sex differences in job values and desires. *Personnel and Guidance Journal*, 1954, 32, 483-484.
- Stanley, S.W., & Waldrop, J.C. Intercorrelations of Study of Values and Kuder Preference Record Scores. *Educational and Psychological Measurement*, 1952, 12, 707-719.
- Schwarzweiler, H.L. Values and occupational choice. *Social Forces*, 1960, 30, 126-135.
- Wagman, M. Sex and age differences in occupational values. *Personnel and Guidance Journal*, 1965, 44, 258-262.
- Wagman, M. Perceived similarities in occupational value structure. *Vocational Guidance Quarterly*, 1968, 16, 275-281.
- Westrin, P.A. *WIT III Manual*. Stockholm: Skandinaviska Testförlaget, 1969.
- Wilson, W.C. Value differences between public and private school graduates. *Journal of Educational Psychology*, 1959, 50, 213-218.
- Wollack, S., Goodale, J., & Wijting, J. Development of the survey of work values. *Journal of Applied Psychology*, 1971, 55, 331-338.
- Vroom, V. *Work and Motivation*. New York: Wiley, 1964.
- Zytowski, D. The concept of work values. *Vocational Guidance Quarterly*, 1970, 18, 176-185.

Summary

Ekehammar, B., & Larsson, M. Yrkesvärderingar i gymnasiet: En studie av yrkesvärderingar och deras samband med vissa bakgrunds- och yrkesvalsaspekter för elever i åk 3 i gymnasiet. (Work values at high school: A study of work values and their relations to different background and vocational choice variables for high school seniors.) Örebroprojektet, delstudie 44, (Department of Psychology, University of Stockholm), 1979 -

- The study aimed at analyzing the work values, obtained through questionnaires for 345 high school (gymnasium) seniors. The following aspects were treated: (a) describing the work values per se (what work values are the more important ones?, etc), (b) analyzing the relationships between work values and certain background aspects (sex, social class, aptitudes), and (c) investigating the relationship among work values and educational and vocational choice (study vs work, work area). It was shown that the subjects ranked the work values in this order: "Interesting work tasks", "Good work environment", "Job security", "Work with people", "Take responsibility", "High income", "Have much influence". The correlations among work values were low and negative in one case; those who valued to work with people did not emphasize high income, and vice versa. A dimension analysis could not support a simple division of values into an "intrinsic" and an "extrinsic" factor, as in some earlier studies. Sex differences were found for many work values. Girls emphasized more "Work with people", "Good work environment" and "Interesting work tasks" whereas boys put more emphasis on the more status loaded "High income" and "Have much influence", quite in line with earlier international research. Concerning social class, there were correlations with "Have much influence" and "Take responsibility". Those with low-educated parents valued these aspects less than other groups. Interactions between sex and social background were indicated. The mother's social position, rather than the father's, showed to be the more important for the child's work values. Those pupils who aimed at continuing study after high school put more weight on "Interesting work tasks", "Take responsibility" and "Have much influence" than those who planned to start working. Certain expected relationships with choice of type of work area were also revealed.

Key words: Work values, educational and vocational choice, sex differences, social class differences, high school (gymnasium).

Psykologiska Institutionen

Box 6706

113 85 Stockholm

Tel: 08-22 8160